

ÖREBRO- KAROLINAREN



Årsskrift utgiven av
SÄLLSKAPET ÖREBRO-KAROLINARE I STOCKHOLM
OCH SÄLLSKAPET KAROLINARE I ÖREBRO

Nummer 77 · 2017

”Barfothens alm”



Almen, en gåva från Sällskapen till skolan, som planterades år 2016 är i verkligheten en lönn. Från vänster Febe Nilsson, Sam 1, Emma Jansson, Sam 1, Sara Carlsson, Sam 1 och William Hallenius, Nat 1.

Innehåll

Sällskapens styrelser		4
Förord		5
Isak Cetin, stipendiat	Pehr Thermaenius	6
Pole pole för piltar i Tanzania	Anders Hagsten	9
Karropennan – ett skivastipendium	Eva-Lott Gärskog	11
Krönika över mina år som rektor på Karolinska gymnasiet	Annika Kronwall	13
Karros herbarium blir kvar i Örebro	Pehr Thermaenius	17
Sällskapens stipendier 2017		22
Från Draget till Honlulugatan		
Något om gatunamnen i Örebro	Per-Axel Wiktorsson	23
Jubilarer		30
Kottplockningen	Erik Hj Linder	32
Ett oskrivet blad i Örebros konsthistoria	Per Restadh	37

Sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm Styrelse

ORDFÖRANDE

Lars Blomberg
Rådmansgatan 84
113 29 Stockholm
tel. 08-30 30 57

SKATTMÄSTARE

Bengt Wernersson
Idunavägen 11
181 61 Lidingö
tel. 08-766 29 39
bengt_wernersson@
hotmail.com

SEKRETERARE

Rolf Rulander
Laggagränd 4
194 51 Upplands Väsby
tel. 08-590 802 07
ur.rulander@gmail.com

LEDAMÖTER

Karin Magnusson
Jan Mårtenson
Per Restadh

Årsavgift 100 kr. Bankgirokonto 296-5127

Sällskapet Karolinare i Örebro Styrelse

ORDFÖRANDE

Roland Ericsson
Björnbärgsgatan 3
703 60 Örebro
rolanda.ericsson@tele2.se

KASSÖR

Björn Zötterman
Långrevsgatan 30
133 43 Saltsjöbaden
bjorn@zotterman.net

SEKRETERARE

Lasse Hallmén
Sörbyallén 4 B
702 17 Örebro
lars.hallmen@telia.se

LEDAMÖTER

Erland Bohlin
Barbro Torpfeldt

Årsavgift 100 kr. Bankgirokonto 466-9008

Förord

Vad får en medlem egentligen ut av sin årliga 100-lapp till något av Karolinarsällskapen? Utöver Örebro-Karolinaren, som förstås kan bli bättre om ni läsare skickar in era bidrag, har vi våra möten varje termin. Därutöver kan vi bidra till att Karro-traditionerna hålls levande och ge stöd till de piltar som nu nöter de gamla trapporna i det annars Nya Karro.

Vid varje studentavslutning delas föreningarnas stipendier ut. Stockholmarnas stipendier är generösare, men örebroarna måste fylla på med bidrag från föreningskassan för att stipendierna ska få något riktigt värde, och så kan medlemsavgiften kännas mer meningsfull.

Bägge föreningarna har ju tillsammans skänkt "Barfotens alm" just för att hålla traditionen vid liv och vi har planer på att följa "almen", med ett nytt foto av den tillsammans med några typiska (?) elever.

Att Karros biologiska museum inte bortrationaliserades utan fick bli kvar var en seger för allmänna opinionen, som bland annat kom till uttryck genom protester från våra föreningar. Under denna sommar har en konservator börjat arbeta sig genom samlingen och det kommer att bli ett fräschare museum, väl värt för många att besöka, när det kan återinvigas under hösten. Det kan bli en uppgift för oss medlemmar att serva allmänheten så att museet blir tillgängligt vid vissa tillfällen under läsåret.

Örebroföreningen har också gått in som sponsor för Karolinskas Kammarkör, startad av Björn Johansson 1996 som Risbergskas Vokalensemble, men som bytt namn efter sammanslagningen av skolorna. Kören har haft stora framgångar både lokalt och internationellt. Genom att Björn Johansson nu blivit pensionär försvinner en del av stödet från skolan och det är där karolinarna går in med ett bidrag till noter mm.

Vi tycker alltså att det finns all anledning att våra medlemmar inte glömmer att övertala de Karrokamrater ni träffar och som inte redan är medlemmar, att förena sig med oss!

**ERLAND BOHLIN, ROLAND ERICSSON, PER RESTADH, ROLF RULANDER
OCH PEHR TERMAENIUS**

Isak Cetin, stipendiat

Av Pehr Thermaenius



”Eleverna på Karro är olika, men hör ändå ihop”, säger Isak Cetin, en av årets stipendiater. Carl (XIII, till vänster i aulan) verkar hålla med.

Isak Cetin började läsa till dataingenjör vid universitetet i Örebro nu i höstas. Då hade han glädje av det stipendium som han fick då han tog studenten på Karro i juni, 5 000 kronor ur Ursings fond.

”När jag tänker på studier tänker jag på skulder. Det är skönt att ha något att börja med”, sa Isak när jag fick sitta ned med honom på Hälls i somras.

Isak läste på naturprogrammet på Karro och det styrde förstås hans val när han bestämde hur han skulle plugga vidare.

”Jag hade lärare på listan”, sa Isak och berättade att det som tände honom på jobbet som lärare var hur klasskamraterna på Karro hjälpte varandra under dagarna före ett prov.

”Det är något särskilt när man kan förklara för någon annan, när man

får höra någon säga: Aha! Då förstår man också själv”, sa Isak och citerade Albert Einstein:

”Om man inte kan förklara det enkelt förstår man det inte.”

Men Isak ska ändå inte bli lärare. Den kombination av ämnen som han ville ha, fysik och matte, fanns inte på universitetet. Konstigt, tycker Isak, eftersom just sådana lärare behövs.

Det som också bidrog var att han tycker att lärare har dåligt betalt och att jobbet är hårt.

”Man ser på en del lärare att det är ganska jobbigt, att de inte pallar, att de blir knäckta. När vi frågade vad de hade gjort i helgen svarade de ibland: ’Rättat’. Det är inte så lockande.”

Ett annat jobb som Isak övervägde var biomedicinsk analytiker. Det som gjorde honom intresserad var att hans klass fick komma till Universitetssjukhuset för att lyssna på föreläsare som levde som Einstein lärde – de kunde tala om forskning på ett enkelt sätt.

Till slut bestämde sig Isak för dataingenjör, trots att han inte är riktigt säker. Så var det också när han bestämde sig för att börja på naturprogrammet på Karro, som visade sig vara ett bra val. Det som avgjorde det valet var både ämnena och skolan. Kompisar valde Karro och Isak känner några som sa att lärarna är bra.

”I nian visste jag inte om jag skulle välja natur eller sam. Till slut väckte natur mitt intresse. Sam skulle inte ha funkad för mig.”

Det visade sig under åren på Karro. Isak tycker att det är svårt att skriva en uppgift i svenska, som kan vara att analysera en novell. Det är svårt att veta vad som krävs för att uppfylla kraven för ett högre betyg.

”Ordet nyansera blev negativt värdeladdat”, suckade Isak. ”Man förklarar novellens tema och så tror man att det är klart, men sedan ska man nyansera, analysera ur ett annat perspektiv.”

”Tacka vet jag fysik. Eleverna vet vad som gäller. Man får i uppgift att lösa ett problem och sedan är det klart.”

Så språk och samhällskunskap var inte populära ämnen på naturprogrammet.

”Samhällskunskap, sa en del, det är inte vad jag anmälde mig till.”

Men Isak tycker att det var bra att de mjuka ämnena var med.

”Jag fick skriva fritt, skriva vad jag tänkte. Hårda och mjuka ämnen hör

ihop. De är nödvändiga för varandra. Data är ett språk, matte är verkligen ett språk.”

Så Isak är glad att han valde Karro. Lärarna är bra, precis som kompisarna sa.

”De är kunniga och de trivs med vad de gör och med sina elever.”

”Karro är en skola med traditioner. Man tänker att här har folk gått för hundra år sedan och nu får man vara en del av det. Det är kul att säga att man har gått på Karro.”

Men första tiden på Karro var hård, berättade Isak. Det var mycket som var nytt, bland annat arbetstempot.

”Ettan var ett läroår. Det var då vi lärde oss att gå på gymnasiet.”

Isak och hans klasskamrater var inte nöjda med planeringen. Proven hopade sig på varandra.

”Vi sa till lärarna: Ni måste prata med varandra.”

Så småningom blev det bättre. Elevdemokratin fungerade. Men tvåan var hård, för att inte säga brutal.

”Det var en sötsur känsla. Jag både ville och ville inte gå till skolan.”

Svenskaläraren Karin Hanson lärde ut studieteknik och det hade Isak nytta av.

”Telefonen ligger där på bordet bredvid böckerna och ropar: Använd mig! Men om man gör det tar det kanske 20 minuter att ta tillbaka koncentrationen.”

”I ettan gick hela helgen åt till att plugga och sedan började en ny vecka direkt. Senare kunde jag plugga på förmiddagen och sedan var jag klar och kunde göra annat.”

Även sådana lärdomar, som inte har en egen ruta i gymnasiets schema, fick Isak med sig från Karro. I schemat syns heller inte Karros vi-känsla och blandningen av elever. Gång på gång nämnde Isak just detta när han berättade om sin tid på Karro.

”Eleverna på Karro är olika, men hör ändå ihop. Jag har vänner som gick estet. Traditioner, som Krampen för oss samman. Det är inte bara skola, skola, skola.”

Fotnot: Krampen är Karros årliga mångkampstävling, där motståndaren numera är Rudbecksgymnasiet. Karro vann i våras, för fjärde gången i rad. ●

Pole pole för piltar i Tanzania

Av Anders Hagsten

För några år sedan besöktes Karro av en gammal dansestet - Frida Karlsson. Numera bor Frida i Moshi i Tanzania och driver bland annat ett barnhem/fritidshem. I samband med besöket blev några elever så intresserade att de åkte ner till Tanzania för att göra sitt Gymnasiearbete. Därefter har kontakterna mellan Frida och Karro utvecklats. En atlasansökan* till Universitets- och högskolerådet (UHR) beviljades slutligen och vi fick möjlighet att åka med två elever (Vanessa Nordström och Elin Hedelind – sam-tvåor) och två lärare (Stina Granberg och Anders Hagsten).



De fyra ljushyllta resenärerna är från vänster Elin Hedelind, Anders Hagsten, Stina Granberg och Vanessa Nordström.

I september begav sig kvartetten söderut och hamnade så småningom i norra Tanzania. Där väntade en mycket intressant vecka. Merparten av tiden tillbringades på två skolor, Mengeni Primary School och Marangu Secondary School. Den förstnämnda är motsvarande ett lågstadium och

* Red's amn: Atlas är ett av UHR:s program för internationellt utbyte och samarbete.

den andra är som ett gymnasium. När barnen går i småskolan talar de swahili, senare är allt på engelska. Det var oerhört intressant att samtala med lärare och elever samt att besöka lektioner. Vi blev mycket varmt och vänligt mottagna. Hela skolan samlades för att framföra skolans sång och nationalsången för oss! Givetvis är skillnaderna mellan Sverige och Tanzania stora, såväl när det gäller ekonomiska förutsättningar som pedagogiska utgångspunkter. Vårt syfte med resan var dock att finna möjligheter för samarbete och efter diskussioner med våra kollegor kom vi fram till att låta våra elever utbyta synpunkter och erfarenheter när det gäller FN:s Globala Mål.

Karro har många olika samarbeten med andra skolor i många andra länder, men detta skiljer sig från dessa när det gäller medel – vi använder oss nämligen av vanliga brev! Våra piltar skickar brev till sina kompisar i Tanzania och får sedan svar. En slags pre-googlepedagogik som kanske leder fram till andra svar? Nästa steg är att försöka ansöka om att möjliggöra för våra kollegor i Tanzania att komma till oss på Karro.

Under besöket hann vi också med en safari i Tarangire och Serengeti samt små utflykter i närområdet. Vi såg många olika djur och vacker natur, men ändå var det nog en lokal kaffeodlare som – tack vare en fantastiskt rolig presentation av hur kaffe framställs – mest fastnat i minnet.

Vi fick också besöka Simbas Footprints, ett hem för föräldralösa barn. Några eftermiddagar i veckan har man också fritidsverksamhet. Detta ligger i det fattigaste området i Moshi och det var oerhört glädjande att se den skillnad Fridas barnhem kan göra för några barns möjlighet att få ett hem och en möjlighet att gå i skola. Under vårt besök var barnen till en grusplan och spelade olika bollspel.

För alla oss som sett Lejonkungen var förväntningarna höga på att få höra människorna säga "Hakuna matata" (inga problem), men det lyste med sin frånvaro. Uttrycket som vi tar med oss är i stället "Pole pole". Det betyder ungefär "ta det lugnt". Den känslan var bitvis påtaglig och det är nog nyttigt för oss att sänka tempot lite ibland ... ●

KARROPENNAN – ett skrivarstipendium

Av Eva-Lott Gärskog

Hur skulle man kunna stimulera och försöka ta tillvara elevernas kreativa skönlitterära skapande?

Detta var en frågeställning jag märkte att jag som svensklärare ofta återkom till och funderade över. Av olika anledningar. Dels utifrån att det mer fria skrivandet tyvärr inte ryms så mycket i svenskämnet ordinarie kurser och dels utifrån den ibland alltför negativa mediabild av svenska elevers dåliga kunskaper inom läs- och skrivförmåga.

Jag och mina svenskkollegor får, inte helt sällan, frågan från elever om vi inte skulle kunna skriva fler noveller, dikter eller andra mer fria texter under lektionerna, men många av oss upplever att vi inte kan tillmötesgå denna önskan i lika stor utsträckning som vi skulle vilja.

Varför inte utlysa en skrivartävling utifrån ett givet tema? Då skulle alla elever som tycker om att skriva ges en extra möjlighet (förutom skrivuppgifter under lektionstid) att utmana sig själva och sitt skrivande. Idén till KARROPENNAN, ett skrivarstipendium, tog sin början.

Jag presenterade mina tankar för skolledningen och de tyckte att vi skulle pröva. Skolledningen beslutade en stipendiesumma på 1000 kr.

Responsen blev enormt positiv. Elever från skolans alla program plockade fram "pennorna" och skickade in sina alster första året, 2015, då temat var "VÅGA". En jury bestående av skolans bibliotekarie, två svensklärare och en författare bedömde texterna och utsåg en stipendiat.

Utän engagemang och ett gemensamt juryarbete tillsammans med mina kollegor, Maja Edberg och Agneta Isaksson, hade det varit svårt att genomföra idén av KARROPENNAN. Stort tack till dem!

Vi arbetade fram följande kriterier inför bedömningen:

- * Koppling till temat - innehåll, kreativitet - en fyndig idé!
- * Att texten ska beröra, "att den har en röst".
- * Språklig säkerhet.

Eftersom vi fick in så många texter beslutade vi att försöka göra en bok där alla som skickat in bidrag blev publicerade. Nu kopplades även fler lärare, LG Skantz och Magnus Överengen in, stort tack även till dem, och deras elever på Estetiska programmets medieinriktning.

Medieeleverna läste och tolkade texterna och tog sedan foton som skulle passa till respektive text. De fick också utarbeta förslag på hur bokens omslag skulle kunna se ut. Utgångspunkten för framtagningen av denna bild var att en penna skulle finnas med. En av dessa bilder valdes ut att bli förstasida.

Så föddes boken KARROPENNAN!

Det var intressant och roligt att se hur projektidén växte och att så många blev engagerade och på så olika sätt.

Boken såldes för 30:- och pengarna gick till Karolinska gymnasiets FN-projekt 2016 "Flicka" (bidrag till flickors utbildning i utvecklingsländer) och även i år, 2017, går intäkterna till skolans FN-projekt.

Eftersom intresset för att skriva visade sig vara stort så har KARROPENNAN fortsatt som ett inslag i skolans gemensamma verksamhet.

Olika författare i Örebro län har, efter att ha blivit tillfrågade av juryn, med glädje tackat ja att delta i juryarbetet.

2015: Tema "VÅGA", författare Staffan Ekegren, stipendiat Isabelle Ekbäck.

2016: Tema "NU", författare Anna Jansson, stipendiat Hanna Svensson.

2017: Tema "FÖRVANDLINGen", författare PeKå Englund, stipendiat Linda Fabregas.

Vi i jurygruppen hoppas att KARROPENNAN även framgent ska kunna fortsätta och därmed stimulera elevernas skrivande och skapande förmåga på olika sätt. ●



Krönika över mina år som rektor på Karolinska gymnasiet

Av Annika Kronwall, Rektor för Estetiska programmet 2006-2010
och för Naturvetenskapsprogrammet och Elevhälsan 2010-2017



Lärarna går som vanligt ut på balkongen vid studentavslutningen. Fr v Johan Bergman Wallin, Katarina Fardelin, Annika Kronwall och Åke Johansson.

Det var med stolthet jag år 2006 tackade ja till tjänsten som rektor på det Estetiska programmet på Karolinska skolan. Jag hade då nio års erfarenhet som rektor på grundskolan bakom mig och tyckte att det var dags att vidga min ledarerfarenhet med gymnasieskolan som inriktning. Det Estetiska programmet var då det största till både antalet elever och lärare och min företrädare, Ann-Margret Runheim, hade varit med och byggt upp programmet från dess start 1994, fem parallella årskurser med inriktningarna: Bild och form, Dans, Musik och Teater. En intressant utmaning!

Under mina nästan elva år på Karro har en del ganska omvälvande förändringar ägt rum, som jag här tänker berätta om, utifrån mitt perspektiv som rektor.

Mina första år på rektorstjänsten innehöll många diskussioner i olika arbetsgrupper om var de olika inriktningarna på de båda Estetiska programmen i Örebro skulle ligga. Var det Risbergska eller Karro som hade de mest lämpade lokalerna? Politikerna i Gymnasienämnden hade olika förslag som diskuterades och media var inte sena att uppmärksamma dilemmat, vilket medförde att både lärare och elever blev oroliga. Diskussioner som tyvärr även ledde till att allt färre elever sökte till programmet, då det fanns en osäkerhet om var man som elev skulle få fullfölja sin utbildning.

Läsåret 2008-2009 visade Gymnasieförvaltningens budget på nytt minusresultat och olika, mer eller mindre lyckade, åtgärder sattes in för att spara pengar. I mars 2009 kallades alla gymnasierektorer i Örebro till ett extrainkallat möte, där vi fick beskedet att Rudbeckskolan skulle slås samman med Karolinska skolan. Till en början skulle det ske genom ett samarbete skolorna emellan, men läsåret 2010-2011 skulle vi ha en gemensam ledning under Karros gymnasiechef. Det här var ett besked, som särskilt Rudbeckskolans personal tog emot med stort missnöje och följden blev ett oroligt läsår där många motstridiga viljor möttes sprungna ur två traditionstyngda skolkulturer.

Under vårterminen 2010 skedde förändringar i skolledningen på Karro vilket bland annat ledde till att jag fick erbjudandet att bli rektor över Naturvetenskapsprogrammet både på Karro och Rudbeck inklusive det engelskspråkiga programmet NV SPRINT på Rudbeck.

Sedan blev läsåret 10-11 ett turbulent år i Karros historia. Tidigare hade Riksdagen fattat beslut om att från och med höstterminen 2011 skulle en ny gymnasiereform implementeras i hela landet. Kursplaner reviderades och ett nytt betygssystem med stegen A-F infördes där F var underkänt. Nu skulle även alla elever ha ett godkänt gymnasiearbete för att erhålla en gymnasieexamen. Det här innebar ett omfattande merarbete för alla lärare att sätta sig in i. Samtidigt hade alltså vi i skolledningen fått uppdraget att arbeta med att föra samman personalgrupperna på Rudbeck och Karro. Det blev ett dilemma för oss, då vi ansåg att den pedagogiska utvecklingen borde vara det viktiga att fokusera på.

Sammanslagningen av Karro och Rudbeck uppmärksammades även av massmedia och vi kunde nästan dagligen läsa diverse insändare eller artiklar om den ofrivilliga sammanslagningen, en sammanslagning som dock visade sig bara gälla ett läsår.

Läsåret 11-12 var Gymnasieförvaltningens budget i fortsatt obalans och vi i skolledningen fick uppdraget att minska på personalstyrkan, vilket medförde svåra beslut för oss att fatta. I första hand ville vi inte öka lärarnas undervisningstid, utan tvingades dra ned på stödverksamheten bland annat. Förvaltningschefen byttes även ut under våren 2012 och nya strömningar började göra sig gällande.

Läsåret 12-13 innefattade en hel del organisatoriska förändringar på förvaltningsnivå. Karros Gymnasiechef Thomas Gustafsson slutade i juni 2013 och Anders Duvkär tillträdde ht 2013. Han var tillika chef över Rudbeck och Virginska, vilket innebar att perioden som hade varat från 1994 med en gymnasiechef, stationerad i det gamla rektorsrummet på Karro, var till ända.

Den digitala utvecklingen hade nu tagit fart och beslut fattades att alla gymnasielever skulle ha tillgång till en egen dator. Det medförde att eleverna på Karro från och med ht 2013 fick en dator till låns under sin gymnasietid. För lärarna började nu en intensiv period av utvecklingsarbete, för att anpassa undervisningen till den digitala tekniken.

Ännu ett omtumlande besked fick elever och all personal ta del av den 7 mars 2014 då VD:n på fastighetsbolaget Futurum meddelade att hela skolan med alla dess byggnader måste genomgå en totalrenovering. Upptäckten av gamla och nya fuktskador och vattenläckor, bland annat i Biologiska museet, som härmed hotades av nedläggning, medförde att man tvingades att ta beslutet om renovering. Nu skedde allt med rekordfart för hela skolan skulle tömmas innan sommaren. Vilken utmaning! Vi tog även hjälp av den historiskt kunnige Erland Bohlin som gick igenom skolans alla gamla dokument, så att inget av historiskt värde kastades bort. En ovärderlig och uppskattad hjälp!

Hela skolverksamheten skulle under läsåret 14-15 vara stationerad på Risbergsga skolan och där skulle vi tillsammans bli ca 1500 elever. Hela ombyggnadsprojektet engagerade både elever och personal. När vi kunde återvända och fira studenten den 12 juni 2015 i den nyrenoverade, nästan färdigställda Aulan var vi många som imponerades av resultatet. Eleverna kunde springa ut genom den gamla ekdörren mot Olaigatan, exakt som det hade utlovats av Futurum.

I januari 2015 skedde nästa stora omorganisation inom förvaltningen då Vuxenutbildning och arbetsmarknadsförvaltningen slogs ihop med Gymnasieförvaltningen under en gemensam chef. Det här innebar stora

förändringar inom ledningen, vilket även påverkade oss på Karro, då vi återigen fick en ny chef.

Läsåret 15-16 präglades för min del av planeringen av det Nya Karros lokaler och utrustning. Vid tillbakaflytten i augusti 2015 fanns mycket kvar att önska. Sibiriens naturvetenskapliga institutioner var nedpackade i flyttlådor liksom alla läromedel och eleverna skulle börja inom en vecka!! Utan lärarnas tålamod och hjälp att packa upp och ställa i ordning hade det inte fungerat. Alla jobbade för högtryck, inte minst Torbjörn Larsson, Karros vaktmästare, som hade total kontroll på alla tusentals flyttkartonger, möbler och annan utrustning.

Återinvigningen skedde med pompa och ståt den 28 jan 2016 med landshövding Maria Larsson som huvudtalare. Då först var alla byggnader klara, förutom Stallet vars renovering hade försenats. Eleverna som skulle gå på Musik- och Media inriktningarna fick tillgång till en ny välutrustad byggnad som döptes till Olympos. Alla hus var renoverade med vördnad och enligt eleverna hade man även lyckats bevara den gamla Karro-känslan. Skolgården iordningställdes i ett mycket bättre skick än tidigare inför skolstarten 2016 och till vår glädje skänkte Örebro-Karolinarna i Stockholm och Örebro en ny "Barfothens alm" som invigdes i september 2016.

För mig personligen kändes återinvigningen som ett avslut på min tid som rektor på Karro. Jag hade lagt ner mycket tid och engagemang för att få tillbaka den känsla som det gamla anrika läroverket innehar och det var med stolthet jag stod på scenen i Aulan och ledde invigningsceremonin för ett stort antal inbjudna gäster.

Den organisationsförändring med nytt ledarskap, som hade skett tidigare under året, innebar stora utmaningar för oss som skollledning och jag började känna att det var dags för mig att avsluta mitt uppdrag på Karro och gå i pension i och med min 65-årsdag i februari 2017.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram alla de fantastiska elever och all den ambitiösa och engagerade personal jag har mött under mina år på Karro. Jag har trivts med mitt rektorsuppdrag och är tacksam för alla de människor jag fått arbeta med.

Den omtalade Karro-andan har jag känt under mina år och den ska man vara rädd om. Karro är verkligen gymnasiet där kultur och vetenskap möts!

Tack för mig! ●

Karros herbarium blir kvar i Örebro

Av Pehr Thermaenius

Örebro kommun, Läns museet och Örebro läns botaniska sällskap har kommit överens så att Karros herbarium får en trygg förvaringsplats.

Därmed är det klart att Karros 150-åriga exemplar av den röda näckrosen i Fagertärn blir kvar i Örebro tillsammans med 25 000 andra växter.

”Det är ett oerhört framsteg och väldigt glädjande för oss”, säger Ingevi Fall. Hon har varit biologilärare på Karro och är en av dem i botaniska sällskapet som vårdar herbariet.

Herbariet är en del av Karros biologiska museum. Sedan det blivit flyttat från Sibirien kom det så småningom till Läns museet. Kommunen hyrde rum av museet högst upp i Narvakasernen på gamla I3. Men de senaste åren har varit oroliga för herbariet. Kommunen ville inte fortsätta att betala hyran. Karro, det vill säga kommunen, frågade 2016 om Läns museet ville ta över. Men museet tackade nej eftersom det arbetar med kulturhistoria och inte har kompetens att arbeta med biologi eller botanik, skrev Elinor Magnérus, chef för museets kunskapsenhet.

I stället föreslog hon att kommunen ska fortsätta att äga herbariet och fortsätta att hyra rum av museet i Narvakasernen. Hon föreslog också att Örebro läns botaniska sällskap ska fortsätta att vårda herbariet. Och just så blir det nu, även om avtalet i augusti ännu inte var fäst på papper.



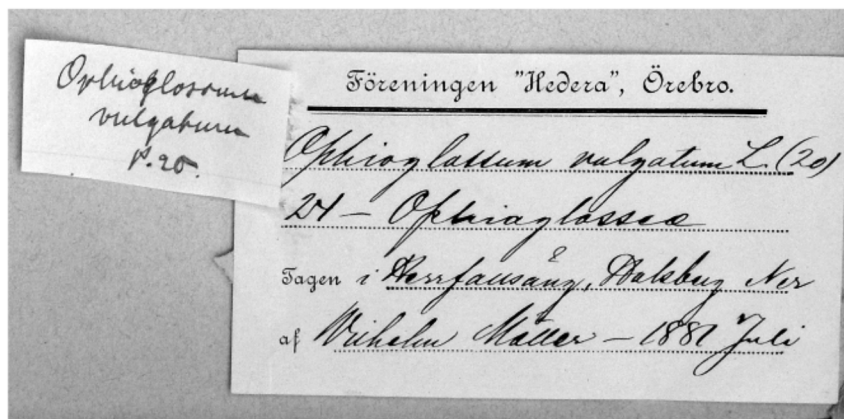
Elinor Magnérus vid en del av herbariet. Foto Erland Bohlin.

Karros herbarium blir kvar i Örebro i stället för att hamna i det stora herbariet i Uppsala, vilket var det nödalternativ som var på tal. Men i Uppsala ville de bara ha de botaniska godbitarna. Det som är intressant för Örebros och Karros historia skulle inte ha kunnat bevaras.

Herbariet är ett historiskt arkiv som har mycket att berätta, inte bara om botanik. När Ingevi Fall arbetar med herbariearken ser hon mycket annat än botaniska fakta.

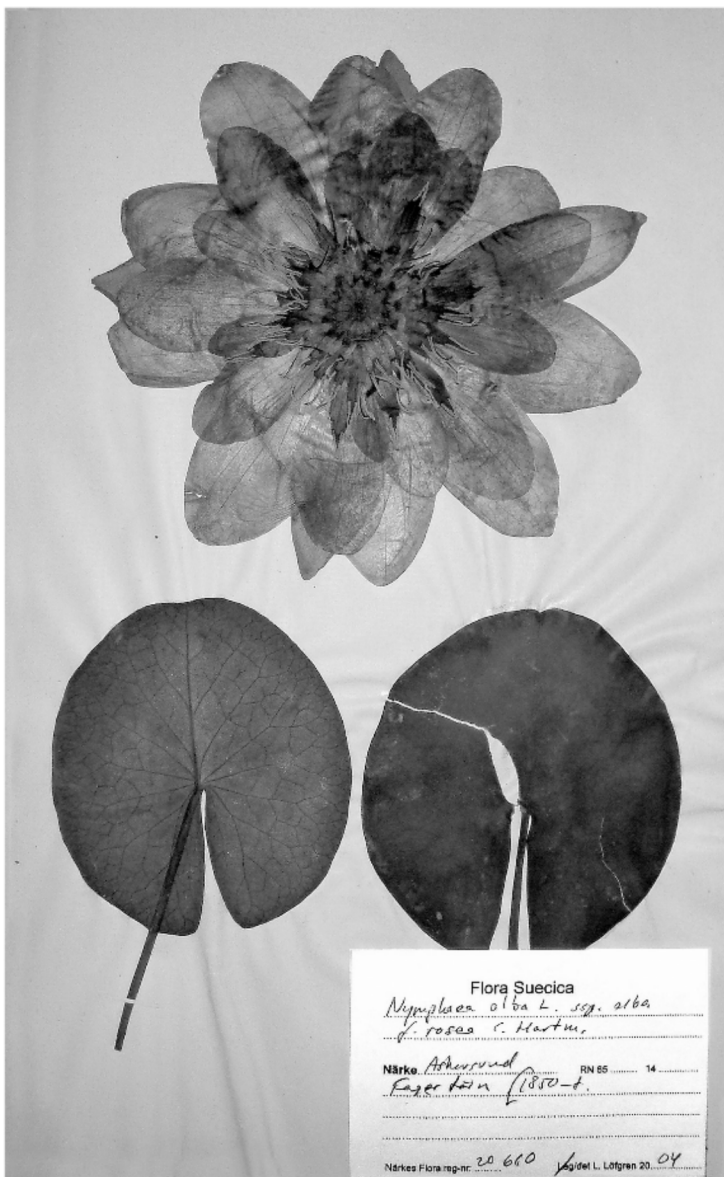
”Det jag häpnar över är hur väl bibehållna växterna är efter över hundra år, men så häpnar jag också över handstilen på etiketterna, skrivna av Karropiltar i tonåren som samlade växter och pressade. Pressade växter är underbart vackra.”

En av dessa Karroelever var Wilhelm Möller som i juli 1881 besökte Herrfallsäng, öster om Hallsberg där han bodde, och därifrån tog med sig ett exemplar av ormtunga (*Ophioglossum vulgatum*). Han använde ett tryckt etikettformulär från Karros naturvetenskapliga förening Hedera när han sedan lämnade den pressade växten till skolans herbarium.



Wilhelm Möller lämnade in ett exemplar av ormtunga till skolans herbarium. Han använde den naturvetenskapliga skolföreningen Hederas etikett. Foto: Arne Holmer.

En annan bidragsgivare är – kanske – Karrostudenten Bernhard Kjellmark, den förste botanist som iakttog och rapporterade de röda näckrosorna i Fagertårn i Tiveden. Han studerade botanik i Uppsala. På sommaren 1856 besökte han Aspa bruk och fick höra talas om de röda näckrosorna. Han gick till Fagertårn och plockade några exemplar som han tog med sig till Uppsala, där fyndet publicerades senare samma år.

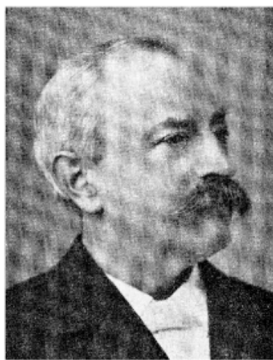


Den röda näckrosen från Fageråsen kom in i Karros herbarium på 1850-talet. Den är monterad på ett folioark. Den nya etiketten är daterad 2004.
Foto: Arne Holmer.

Han pressade ett av exemplaren och det finns nu i hans herbarium i Uppsala.

Den röda näckrosen i Karros herbarium är från "1850-t", enligt etiketten. Men etiketten är daterad 2004. Originaletiketten syns inte på herbariebladet. Så vi vet inte vem som har givit den röda näckrosen till Karro, men det vore ju inte alls konstigt om Bernhard Kjellmark på vägen från Aspa till Uppsala besökte Örebro och då gav ett exemplar av sin världssensation till sin gamla skola.

De två samlingar i Karros herbarium som är mest värdefulla för botaniker består av växter som är anspråkslösa i jämförelse med de röda näckrosorna. Det är mossor och lavar.



Ernst Adlerz. Fotografi SBL, Riksarkivet.

Samlingen av mossor kommer från Ernst Adlerz (1854–1918), lektor i naturalhistoria och kemi. Han var både forskare och lärare, men forskningen kunde bara ske på loven. Under terminerna var han en omtyckt lärare. En av eleverna, G. A. Ringselle, skrev om honom och kallade honom "den speciellt för mig käre" lektorn.

Trots att Ernst Adlerz var en världsledare inom sitt område var skolan medelpunkten för hans liv, skrev G. A. Ringselle. Han vårdade museet och skötte om skolans köksträdgård. Där kunde han visa upp något så ovanligt som tomater. Han delade en, visade det läckra fruktköttet och frågade om någon ville smaka. Men det vågade inte eleverna, så lektorn åt själv upp sin tomat.

Under lektionerna var han mer inriktad på att sprida kunskap än att avslöja okunskap. Om en elev inte kunde svara på en fråga brukade han ställa sig och titta ut genom fönstret, med ryggen åt klassen. Eleven fick då tillfälle att öppna sin bok och söka svaret, vilket han sedan inte lär ha glömt. Det var en undervisning som gav många elever en grund för akademiska framgångar och till och med ett Nobelpris, The Svedberg i kemi 1926.

Under loven sökte Ernst Adlerz mossor runt om i Sverige och i Europa. Han redovisade sina fynd i vetenskapliga artiklar och gav ut en flora för bladmossor, som särskilt handlade om Närke. Bland hans artiklar finns också *Om växtinsamlingens betydelse för ungdomen vid de allmänna*

läroverken. Och han levde som han lärde, på språng med portören på ryggen.

Lavsamlingen kommer från adjunkten Per Johan Hellbom (1827-1903). Han erbjöd läroverket att köpa hans fullständiga samling av skandinaviska lavar. Kollegiet tillstyrkte detta 1870, trots att lärarna förstod att lavherbariet inte skulle komma till stor nytta i undervisningen. Men kollegiet tyckte att en sådan samling skulle ge prestige åt museet, som skulle bli "något alldeles unikt i sitt slag bland rikets läroverk", som läroverket uttryckte det i årsredovisningen. Men det blev affär först 1877 och då tack vare bidrag från några lärare och andra som ville gynna läroverket. Efter Per Johan Hellboms död 1903 köpte Karro dessutom hans kvarlämnade lavsamling som omfattade 700 arter.

De här gamla samlingarna har fortfarande stor betydelse i botaniken. Det viktigaste är att här finns de första exemplaren från vilka man har beskrivit arter som inte tidigare var kända i Sverige eller ens i världen. De botaniker som nu arbetar med dessa grupper kan gå tillbaka till ursprunget och till de andra gamla exemplaren. Kanske upptäcker de då att det som var en art då har blivit två arter nu, eller tvärtom.

Herbariet berättar också hur Närke såg ut förr. Det uppenbara är att ha belägg för växter som inte finns längre, men etiketterna innehåller också gårdsnamn och annan information om kulturgeografien. Om man nu beger sig till ett ställe där någon för kanske hundra år sedan tog en blomma som trivs på öppna fält kanske man finner en skog. Och om man analyserar växterna får man information om hur föroreningar har påverkat naturen. Där finns spår av industriutsläpp och koleldning.

Tekniken att pressa växter har inte ändrats sedan Linnés tid och den står sig fortfarande. Men den har sina brister, till exempel bleknar färgerna och särskilt blå nyanser. Den pressade röda näckrosen från 1850-talet är inte längre röd utan bara lite ljus lila. Men andra detaljer kommer fram på ett sätt som inte syns på ett fotografi, till exempel olika typer av hår. Ibland blöter forskare upp pressade växter för att studera detaljerna.

Arne Holmer är gammal biologilärare och botaniska sällskapets fotograf. Han har pressat växter sedan han var pojke, men numera fotograferar han mest. Han tog bilderna till Närkes flora, som efter många års arbete kom ut 2013. Men han bidrog också till insamlingen av växter till floran och då krävdes pressade exemplar som botaniker ska kunna studera i framtiden.

”Många säger att de här samlingarna bara är gammalt hö, men de har större värde än vad folk tror”, säger Arne Holmer.

Nu pågår arbetet med att vårda och sortera Karros herbarium. Efter hundra år eller mer händer det att klisterremorna släpper så att växterna lossnar från sina arkivblad. Då måste man försiktigt montera dem på nytt, inte med tejp utan med gammeldags klisterremor, sådana som man ska slicka på. Då och då hittar sällskapets botaniker växter som har fått fel namn. Någon som examinerade växten på 1800-talet gjorde helt enkelt ett misstag. Därtill kommer att många latinska namn ändras. Det beror på att forskarna inser att växter som tidigare ansågs vara släkt inte alls hör så nära ihop. På senare år har DNA-tekniken gjort arbetet extra svårt för dem som katalogiserar gamla växter.

Målet är att herbariets katalog ska bli tillgänglig i Evolutionsmuseets herbarium i Uppsala och på nätet i Virtuella herbariet, som sköts av Umeå universitet. Arbetet har pågått en tid, men är nu tillfälligt avbrutet. Det ska komma i gång igen, säger Owe Nilsson, som har arbetat med att säkra herbariets framtid i Örebro.

Så förenas teknikerna för att det arbete som botaniker på Karro utfört i många generationer ska bli tillgängligt i hela världen. Det skulle Wilhelm Möller och medlemmarna i Hedera ha gillat.

Fotnot 1: Arne Holmer har fotograferat många herbarieark som ska samlas i en utställning i föreningslokalen på Slottsgatan i Örebro under hösten. Senare ska bilderna också visas på Karro.

Fotnot 2: G. A. Ringselles berättelse om Ernst Adlerz finns i *Läroverk och Livsverk*. Uppgifterna om Per Johan Hellbom finns i *Naturaliesamlingar och naturhistorisk undervisning vid läroverken* av Yngve Löwegren. Båda böckerna finns på nätet. ●

Sällskapens stipendiater 2017

Gellerstedtska fonden, 3 st à 13 000 kronor: Habso Abdi Farhaan, NAA14; Hanna Palmér, ESC14; Tim Svensson, ESA14.

Widlundska fonden, 2 st à 13 000 kronor: Rahmo Abdulkadir, SAA14; Sofie Ljungberg, SAA14.

Ursings fond, 5 000 kronor: Isak Cetin, NAB14.

Ericssons fond, 5 000 kronor: Hedvig Helander, SAHU14.

Nyllets kamratstipendium: Svante Sollerman. ●

Från Draget till Honolulugatan

Något om gatunamnen i Örebro

Av Per-Axel Wiktorsson

Låt oss tillsammans promenera genom Örebro centrum och bekanta oss med några av gatunamnen där. Vi startar från Stora Hotellets yttertrappa, där vi har Drottninggatan rakt framför oss. Om vi sneglar åt höger ser vi Storbron och där bortom Storgatan, som av folkhumorn har döpts till Basargatan på grund av alla butiker med utländsk bakgrund, som finns där. De båda gatorna har alltid hört ihop. På 1700-talet kallades de Norra och Södra Storgatan och på 1800-talet Norra och Södra Drottninggatan. Först efter den stora branden 1854 och i stadsplanen 1856 kom gatan söder om ån att heta Drottninggatan och norr om ån Storgatan. Orsaken till namnet Drottninggatan är inte klarlagd. Kanske drottning Kristina är upphov till namnet: det var under hennes sista regeringsår 1654, som Örebro fick sin första stadsplan. Namnet kan också komma av drottning Josefina, förmäld med kung Oskar I: det var under hans regenttid som staden fick sin nuvarande stadsplan. Eller kanske är det ett "statusnamn": det är fint för en ort att ha en Drottninggata. Nu har Drottninggatan och Storgatan åter ett gemensamt namn – i folkmun: Draget, gatan där man drar fram. På 1980-talet blev Örebro något av en flanörstad. Namnet Draget är förstas bildat efter mönster av Strøget i Köpenhamn, gatan där man stryker fram.



Snett framåt vänster har vi Färgaregränd. Gränden saknar dörrar eller fönster, men i fonden finns Färgaregården, som har givit gränden dess namn. Gården kallas nu Elgérigården, uppkallad efter Daniel Julius Elgérus. Han var färgeridirektör. Vid Svartån fanns före branden fyra färgerier, men endast Elgérus gård klarade sig från att brännas ner. Namnet Elgérus kommer av Alghults socken i Småland och släkten kom via Norrköping till Örebro. Daniel Julius var för övrigt morfar till Hjalmar Bergman.

Låt oss följa Drottninggatan söderut. Så småningom har vi Vasagatan på höger hand. Den gatan har burit olika namn. På 1700-talet hette den Scholgatan, eftersom den passerade Örebro Schola, föregångaren till Karolinska skolan, som låg alldeles nordväst om Nikolai kyrkan. Huset



Vasagatan från Drottninggatan. Skolhuset i bakgrunden.
Foton: Rolf Rulander

är numera församlingshem. På 1800-talet kallades gatan Norra Kyrkogatan, eftersom den strök fram norr om Nikolaikyrkan. Det nuvarande namnet Vasagatan uppges komma av restaurang Vasakällaren, i hörnet Kyrkogatan–Vasagatan. Det måste ha varit en bra restaurang, som kunde ge namn åt en gata. Senare har Vasagatan givit upphov till många namn: Vasakonditoriet, Vasabron, Vasastrand, Vasakyrkan, Vasatorget och namnet på en stadsdel väster om järnvägen – Vasastan.



Till vänster om oss har vi Stortorget. Här fanns det redan på 1200-talet ett torg som endast sträckte sig ner till det som nu är Köpmangatan, men efter branden drogs det ner till Trädgårdsgatan. Är man välvillig, kan man säga att detta är Nordens längsta torg. Om man är litet mera återhållsam, säger man att detta är en skapligt bred brandgata, som fortsätter i Oskarsparken.

Trädgårdsg.
30 - 20



Vi vandrar Drottninggatan söderut och kommer till Nygatan. Den gör verkligen skäl för namnet, för tidigare fanns det ingen tvärgata mellan Stortorget

och Våghustorget. Den tillkom 1856 och särskilt österut mot Eyravallen är den relativt ny.

Nu kommer vi fram till Våghustorget, uppkallat efter våghuset, som uppfördes på torget år 1856 efter branden. Det innehöll stadsvägen och stadens borgarbrandkår men är nu borta. Tidigare kallades torget Pumpkäll-torget efter pumpkällan, en källa med pump, som fortfarande finns kvar. Här råder alltså det egendomliga förhållandet att orsaken till det nya namnet, våghuset, är borta, medan orsaken till det gamla namnet, pumpkällan, finns kvar. På 1700-talet kallades torget Yxhammarstorget, därför att man sålde yxhammare där. Torg får ofta namn efter vad som saluförs på dem. Sålunda kommer Järntorget namn av att man sålde järn från Bergslagen där. Det torget kallades tidigare Silltorget, Laketorget, Salttorget, Skotorget och Hötorget.



Pumphuset står kvar på Våghustorget.

Näbbtorosgatan

Bredvid Våghustorget fanns Näbbtorget, som kallades så därför att det var trekantigt som en näbb. Namnet kan verka gammalt men är så ungt som från 1901. Numera är Näbbtorget fyrkantigt. Det saknar namnskyftar, men Näbbtorosgatan startar här och mynnar vid det nya stadsbiblioteket vid Olof Palmes torg.

Rudbecksgatan 29 - 39

I dessa trakter finns Rudbecksgatan, som inte har sitt namn för ro skull. Här bodde nämligen en tid Johannes Pederson Rudbeck (1550–1603), som kom

från byn Rudbeck i Vedsteds socken, nära staden Haderslev i södra Danmark. Johannes Pederson flyttade till Närke och gifte sig med Kristina Boose (död 1620) från Stora Ässkog, söder om staden. Paret bosatte sig på en gård i Ormesta, som ägdes av släkten Boose. Men 1582 blev Johannes stadsskrivare i Örebro och man flyttade då in till staden till en gård, som låg i hörnet nuvarande Drottninggatan–Rudbecksgatan, där McDonalds nu ligger. Paret hade två berömda söner: 1) Johannes Rudbeckius (1581–1646), biskop i Västerås och grundare av Sveriges första gymnasium 1623 i Västerås, 2) Jakob Rudbeckius (1583–1640), som blev rektor för Örebro Skola, Karolinska skolans föregångare. – Här finns ytterligare en koppling till Karolinska skolan: Fadern Johannes Pederson gav gården Stora Ässkog, som han hade köpt, till Örebro skola. Hans Ursing har meddelat att hans far, rektor Urban Ursing, på sin tid hade patronatsrätten till Stora Ässkog.

Vi vandrar nu Rudbecksgatan österut. Den första tvärgatan är Köpmangatan, som var stadens affärsgata och kallades Gamla gatan. I gammal tid hade affärerna här luckor i väggen, där man drev sin handel. Äldst gick Gamla gatan från Drottninggatan, där Krämaren nu har sin huvudentré snett över Yxhammarstorget (som var trekantigt då) längs Köpmangatans nuvarande sträckning öster om Drottninggatan, över ån, där fallborden nu ligger, och så norr om ån väster om Storgatan utefter Gamla gatans nuvarande sträckning. Gamla gatan gick alltså som ett S genom staden.

**Kungsg.
22-16** Nästa tvärgata är Kungsgatan. På 1700-talet hette den Östra Jordgatan, eftersom den gick till de jordar utanför stan, där borgarna kunde odla för sitt uppehälle. På 1800-talet hette den Östra Nygatan och så småningom Kungsgatan, därför att den gick ut till det som en gång var Södra Kungsgärdet och som på något sätt hängde samman med slottet.

Trädgårdsgatan är nästa tvärgata. Den har fått sitt namn av två trädgårdar, som den passerade: 1) apotekare Frans Mikael von Akens apotekarträdgård, som låg där västra Oskarsparken nu är belägen (östra Oskarsparken kallades



von Akens kastanj i Oskarsparken.

förr Ekströmska trädgården). von Aken (född i Bremen) drev apoteket Hjorten på Drottninggatan och ett minne av honom finns ännu i Oskarsparken i form av von Akens kastanj, som ännu står upprätt med hjälp av ett antal stötter; 2) Östra slottsträdgården, på platsen för nuvarande Slottsparken och Hamnplan. Här lekte en gång Gustav II Adolf som barn och hit kom år 1746 Carl von Linné och förevisades rara växter av Nils Reuterholm, landshövding i Örebro 1739–1756.



Manillagatan har fått sitt namn av gården Manilla, som en gång låg vid nuvarande Hamnplan. Den ägdes fram till år 1900 av borgmästaren Erik Johan Wikander (1816–1900) och dessförinnan en kort tid under 1800-talets förra hälft av Per Adolf Norstedt (1763–1840), som var rådman i staden och senare riksdagsman. Han startade Norstedts bokförlag och kom att bli förtjust i Stockholm. Där fanns på Södra Djurgården en gård Manilla, som Gustav III en gång hade givit till den spanske envoyén Coral, vilken gav gården namnet efter staden på Filippinerna, den gången en spansk koloni. Norstedt tyckte om detta namn och tog det med sig till Örebro. Det fanns på den tiden en faiblesse för exotiska ortnamn. I Örebro finns Albanogatan och utanför Göksholms slott finns en liten ö med namnet Isola Bella (italienska för 'den vackra ön').



Så kommer Mogatan, uppkallad efter gårdarna Stora Mobacken (på Nygatan) och Lilla Mobacken (på Mogatan). En uppgift gör gällande att gårdarna var uppkallade efter en brotullsarrendator Moback. Troligen förhåller det sig tvärtom: Moback tog namn efter gårdarna.

Rådmanngatan har fått sitt namn av att den gick fram över den jord som stadens rådmän hade fått sig tilldelad att odla på för sitt uppehälle.



Mellan Oskarstorget och Eyravallen går Kasten Ottergatan. Den är uppkallad efter Casten Otter (1589–1657), som var född i Bremen och förestod Örebro gevärsfaktori. Hans gård låg på det som nu är Drottninggatan 1 (Stora Hotellet). Casten Otter hade två barn, som det gick bra för: 1) dottern Beata blev bortgift med biskop Zacharias Klingius i Göteborg, 2) sonen Salomon blev stamfader för den friherrliga ätten von Otter. Ätten blomstrar ännu och representeras exempelvis av mezzosopranen Ann Sofie von Otter och ägarna av hotell Gyllene Uttern vid Vätterns östra strand. Hotellet startades 1933 av Rolf von Otter. Denne var fideikommissarie på godset Västanå och såsom sådan måste han också

bära namnet Rolf Gyllensvaan. Av sina båda ättenamn skapade han hotellnamnet Gyllene Uttern.

I dessa trakter träffar vi också på Eyragatan (från 1946). Namnet är kopplat till Eyravallen från 1923 (nu Behrn Arena). Namnet Eyravallen är en del av Örebros idrottshistoria. När namnet kom till på 1920-talet, levde man i en nationell tid, när idrotten grep tillbaka på gamla nordiska ideal, vilka man menade fanns på Island. I det isländska språket finns ett ord *eyrr* 'grusås, sandör', alltså samman ord som *Öre-* i Örebro. Namnen Örebro och Eyravallen är ett radarpar. Det är beklagligt att idrottsarenan inte kunde kallas Eyravallen Behrn Arena.

Bredvid Eyravallen fanns Bygärdesbäcken, som numera går i kulvert. Den fick sitt namn av bygårdet, ett staket som gick runt staden och gjorde det möjligt att fram till år 1811 ta upp en statlig skatt på införda varor. Bygärdesbäcken fortsätter i Skebäcken, vars förled *Ske-* kommer av ordet *skede* 'gräns'. Vi brukar tala om ett skede i historien, en gräns i historien. Skebäcken var mycket riktigt en gräns, nämligen mellan Örebro socken och Almby socken. Skebäcken gav namn åt stadsdelen Skebäck och åt Skebäcksvägen.

Vi närmar oss Karolinska skolan och kommer till Alnängsgatan, en parallellgata till Skolgatan. Den fick sitt namn av Alnängarna, som numera är parkeringsplats för Universitetssjukhuset men tidigare en idrottsplats, där skolans elever har utkämpat många duster i exempelvis fotboll och löpning. Dessförinnan var området en ängsmark, som hörde till den medeltida gården Alna, vilken låg på nuvarande Stadsparkens område. Gården fick sitt namn av ån, som här förr hette Aln. Namnet Aln betydde 'den översvämande' och ordet hör samman med sådana ord som *alster* och betecknar egentligen 'någonting som växer'.



En parallellgata till Alnängsgatan är Faktorigatan. Den fick sitt namn efter Örebro gevärsfaktori, som låg inom Norra Smedjebacksområdet (vid det som nu är östra delen av Olaigatan). Området hörde fram till 1875 märkligt nog till Långbro socken. Vi är ju vana vid att förknippa namnet Långbro med en kyrka långt västerut i staden. Men Långbron fanns en gång på norr och var en bro över ån Långjan, nu Lillån. Långjan fick sitt namn av att den avvattnade sjön Lången norr om stan. Namnen Lången och Långjan är släkt med varandra.

Ett namn från 2000-talet är Honolulugatan, som man finner på vägen upp mot det gamla regementsområdet. Namnets orsak finns på Skolgatan. Där ligger två äldre bostadshus, en gång avsedda för bland



annat anställda vid Centralverkstäderna. Det ena huset saknade bekvämligheter såsom WC och rinnande vatten. Ett hårt liv fördes där, vilket gjorde att huset i folkmun kallades "Sing-Sing", efter det berömda fängelset i New York. Det andra huset var toppmodern för sin tid och det bekväma liv man förde där gjorde att huset kallades "Honolulu". Gatan fick namn efter denna behagliga ort på Hawaii.

Andra ganska moderna gatunamn är s. k. gruppnamn. Sådana finns exempelvis i Pilängen strax sydväst om staden. Pilängen har blivit ett centrum för logistik, alltså samordning av transporter. Ingen bor där, men det finns stora förråd i området. Här hittar man sådana prosaiska gatunamn som Lastgatan, Truckgatan och Vagn-gatan. – Vill man ha mera poetiska gatunamn, får man gå till stadsdelen Vivalla, norr om stan. Vivalla var på 1600-talet en bondby, där skalden Lars Vivallius (diktare till dikten Klagevisa över denna torra och kalla vår och död 1669) föddes. Där finns till hans ära gatunamn som Poesigatan, Balladgatan och Skaldegatan. – Adolfsberg är en stadsdel söder om staden. Namnet tillkom från början Eriksbergs hälsobrunn i området. Brunnen fick sitt nya namn efter landshövdingen Adolf Mörner (död 1766). Här finns gatunamn uppkallade efter bemärkta örebroare. Tuppa-Klaras väg (Klara Johansson födde upp höns), Kvast-Johannas väg (Johanna Karlsson sålde björkriskvaster för sitt uppehälle), Kalle Posts väg (Karl Gustavsson, död 1955, var lantbrevbärare i Adolfsberg), Elof Ljunggrens väg (Elof Ljunggren, död 1953, var liberal riksdagsman, nykterhetskämpe och från 1903 chef för Nerikes-Tidningen fram till 1944, då tidningen gick upp i Nerikes Allehanda), Blombergsvägen (efter folkskollärare Julius Blomberg, död 1939, verksam vid Vasaskolan, bosatt i Adolfsberg och utforskare av områdets historia.

Ett gatunamn som ofta diskuteras är Glomman, den spikraka vägen mellan Brickebacken och Adolfsberg. Ibland har namnet ansetts komma av ett öknamn Glommen (den som stirrar framför sig) gällande Johan Danielsson, han som föreslog att vägen skulle byggas. En annan förklaring är att namnet kommer av den norska älven Glomma, som går ganska rak i östra Norge. En tredje idé är att bakom namnet ligger det närkiska dialektordet *glomma* 'se långt bort'. Det senare är det troliga. Står man vid Glommans ena ända ser man flera kilometer bort. ●

51-årsjubileum



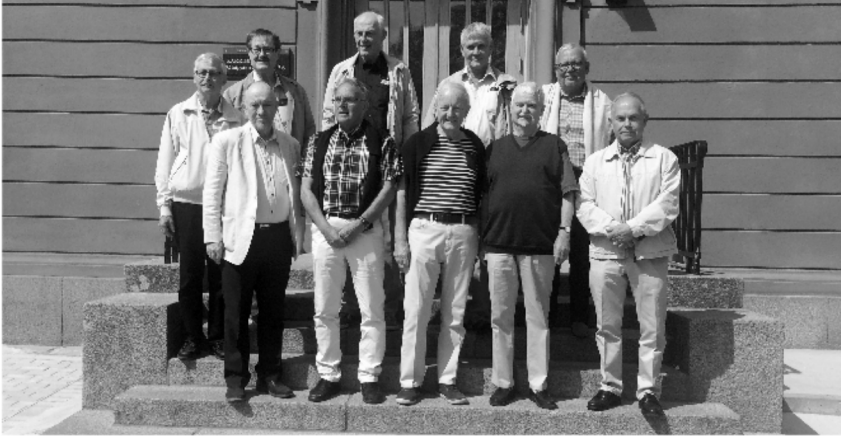
Den 2 september 2016 möttes R IV A, årskurs 1965. Bakre raden: Lennart Nylander, Lennart Heijdenberg, Per Törnquist, Åke Jernberg, Lasse Arlebo, Bo-Gunnar Pettersson, Svengunnar Ryman, Hans-Göran Hjelm, Hans-Åke Björck. Främre raden: Monika Schwerin (Källstrand), Christina Rozkalns (Wenebo), Anna-Maria Gustavsson (Johansson), Berit Knochenhauer (Lund), Chatarina Galos (Hedström), Birgit Andersson, Ulla Lindin (Gustafsson).

R IV B 1967



Delar av klass R IV B återsamlades den 9 maj, den dag de sprang ut 50 år tidigare. Fr v: Kjell Nilvér, Gerd Palmiden (Sundkvist), Britt Jörtsö (Carlsson) och Bengt Andersson.

Realstudenter 1961



R IV B träffades 20 maj. Främre raden fr v: Bengt Eriksson, Håkan Tiselius, Anders Hägglund, Björn Svensson och Roland Ekinge. Bakre raden fr v: Bertil Andersson, Öivo Kuusk, Gunnar Flisberg, Kjell Renström och Jüri Männik.

Klass A III a 1967



50 år sedan: Olof Bergsten, L I Johansson, Christina Ahlstedt (Persson), Margareta Hildbrandt (Åkerman), Kaj Odelstål, Sonia Ekman (Brunström), Gerd Svensson, Peter Sjövall, Gunilla Sandberg (Saras), Agneta Strömgren (Stenström), Agneta Jansson (Marelius), Ann-Britt Sandberg (Carlsson), Tor-Björn Thollander, Rolf Lundin, Britt Marie Bylander (Bergqvist), Per Åman, Kristina Andersson (Broman), Martin Renheim, Kerstin Hasselgren (Westerling), Claes Wahlberg, Anna Hatziantoniou (Nordström). Tillkom senare: Rigmor Robert (Stigsdotter), PO Johansson.

Kottplockningen!

Av Erik Hjalmar Linder

Artikeln var första gången införd i Örebro-Karolinaren år 1944. Vi tycker att denna berättelse är så intressant att vi också vill ge nutida läsare möjlighet att ta del av den. Håll till godo!

Det torde finnas några hundra forna örebrokarolinare, som så smått rycker till, när de hör ordet kottplockning. Men ordet är ovanligt, de behöver inte rycka till så ofta. De flesta människor torde aldrig ha tagit det i sin mun. För dem, som var elever i Karolinska läroverket hösten 1917, har det en högst speciell innebörd. Alla torde visserligen genast inse vad en kottplockning är: det är att plocka kottar.

Men för dem jag här syftar på betyder det ett drama, en stor tragisk konflikt med tårar och klappande hjärtan. Ingen skall kunna ta ifrån oss den stora och skakande innebörden i begreppet kottplockning. Men med oss skall den gå i graven och aldrig mera återuppstå. Den som skriver ner dessa anteckningar om begreppets sanna innebörd firade för några månader sedan sitt tjugoförårsjubileum som student. Under middagen nämnde någon det märkvärdiga ordet, han sade: minns ni kottplockningen?

Det gick en elektrisk stöt runt bordet. De flesta visste alldeles klart, varom fråga var. En film vevades upp i mångas medvetande. Andra mindes dunkelt, att de en gång varit med om något märkvärdigt i samband med detta ord. Ingen var oberörd. Kottplockningen!

Bakgrunden till alltsammans var första världskriget. Samtidshistorien spelar alltså med i dramat. Till första världskrigets inre svenska historia hörde den hatade Folkhushållningskommissionen och den utskrattade Bränslekommissionen. Att man skulle avsky FHK och skratta åt BK, hade visserligen ännu inte gått upp för dem, som gick i tredje klassen av läroverket; dessa bokstäver markerade mystiska storheter, som man högaktningfullt gav så många som flyger och far. Men de kunde ändå ingripa i ens liv. Läroverket blev beordrat att göra sin insats under bränslebristen, och det lydde: Alla dolda reserver borde tillvaratas. Ute i de närkiska skogarna låg miljontals tall- och grankottar och ruttnade till ingen nytta. De borde samlas upp, och Högre Allmänna Läroverkets elevkår mobiliserades.

Det blev alltså en extra lovdag och den hälsades med jubel. Olika ålderskategorier skulle dirigeras i skilda riktningar. Man skulle sprida

sig i skogarna och organisationen anförtroddes i stor utsträckning åt gymnastikläraren, kapten Adrian. Men också andra lärare, mer eller mindre vana vid friluftsliv och militär organisation, skulle vara med. Även gymnastiklärarens unga hustru, den vackra, spänstiga och beundrade Greta Adrian, välbekant för oss alla, eftersom hon tidvis var biträdande gymnastiklärarinna vid skolan, skulle delta i ledningen. Hon fick sig anförtrodd en större grupp, några klasser, jag gissar på tvåan och trean, kanske också fyran. Under henne sorterade ett antal lärare, som skulle ansvara var och en för sin klass eller grupp: adjunkten Essén, som var klassföreståndare i 3 c, och lektor Arnell, bland andra. Hela den stora gruppen, anförd av sin kvinnliga kapten och sina manliga subalterner, infann sig vid Örebro Södra och embarkerade Pålsbodatåget. Man skulle alltså fara med den smalspåriga, och i spetsen ångade det ofta beledda, stänkande lilla lok, som kallades kaffehurran.



Skridskoåkerskan på väggmålningen i gymnastiksalen sägs föreställa Greta Adrian.
Foto: Lasse Hallmén.

Greta Adrian var vid det laget några och tjugu år, smal och brunögd, uppfylld av nya idéer om, hur god gymnastik borde vara beskaffad, oppositionellt inställd mot mångt och mycket (antar jag), men frisk och medryckande som gymnastiklärarinna. Vi småpojkar hade med spänning följt den utveckling, som ledde till att Sam Adrian gifte sig med Greta Borg. För oss var på den tiden ingenting fördolt, ho vet varifrån vi fick vår hemliga kunskap och våra goda ögon. När klassen

varit samlad på skridskobanan och kaptenen lämnat oss och försvunnit bortåt Choisie*, då hade en viskning gått i våra led: nu går han till Greta Borg och dricker kaffe! Vi gillade partiet högt och rent, och vi trivdes även på den extra gymnastikinstruktörens lektioner. Mössorna strök av med en särskild fart, när vi mötte Greta Adrian på gatan. Även gymnastikhatarna sökte verka spänstiga, när hon ledde övningarna. Kort sagt, det var något särskilt med henne. Och nu skulle hon leda vår kottplockning.

Klassföreståndaren i 3 c, licentiaten och adjunkten Essén, var en gammal knarrig ungarl. Hans kläder var skrynkliga, hans gula mustasch var borstig och när han häftigt skrattade till, tappade han löständerna. Men han hade på sitt sätt ett spänstigt lynne, och många av oss bevarar honom trots allt i ett ljust minne. Hans intresse för språkfrågor var ytterst levande och på somliga av oss smittade det av sig. Men, som sagt, han var också knarrig, och om det var något i denna värld, han inte var lagd för att uppskatta, så var det kvinnoregemente vid en skolutflykt. Han var mörk i synen redan från början, men vi kunde ju inte veta orsaken. Inte visste vi något om en gammal ungarls hjärta. Än i dag vet jag inte, om han var kvinnohatare eller kvinnoälskare. Vi pojkar trodde det förra, men vem vet. Kanske dyrkade han ett kvinnoideal i det förgångna, kanske drömde han om kvinnor i bahytt och krinolin; i varje fall ogillade han den moderna yrkeskvinnan, som dock år 1917 inte uppträdde i alltför många exemplar.

Vi steg av vid någon station i Östernärke — vilken har jag glömt — och ställde upp oss under befäl av Greta Adrian. Lärarna - de var hennes plutonchefer! Det måste ha kokat i bröstet på Essén. Vi marscherade landsvägen fram och gick sedan upp i skogen. Den unga kvinnan delade ut uppgifter, och de medelålders männen lydde, men nu började vi märka, att det gnisslade. Adjunkten i tyska och engelska fann sin värdighet kränkt, och han gjorde högljutt opposition i skogen.

Allt gick emellertid skapligt ända tills kottplockningen var avslutad och vi skulle vända hem igen. Vi hade spritt oss i skogen, vi hade lekt indianer så långt plikten medgav, några hade bildat klungor och smygrökt i snåren, vi hade ätit upp våra smörgåsar och fyllt våra medhavda säckar med kottar av tall och gran. Visselpipan ljöd och vi, som brukade delta i gymnastiken, visste att det betydde uppställning.

* Red's anm: Choisie är området öster om Alnängsgatan mellan Fredsgatan och Svartån.

Ordningsmännen skulle lämna av, och det skulle bli gemensam marsch till stationen.

Det där tyckte nu adjunkten Essén var onödigt fjanteri. Han samlade klassen omkring sig och förklarade att allt var klart, han såg ju att alla var med; vi kunde börja promenaden. Vi kände att något var tokigt, men var till hälften beredda att följa med, där vi stod i en klunga kring läraren. Då ljud visselpipan för andra gången. Greta Adrian stod framför fronten. Det betydde onekligen uppställning.

Essén log förbittrat.

-- Kom nu pojkar, så går vi.

Han och extraläraren Lagermark och en liten klunga pojkar satte sig i rörelse i riktning mot en hålväg som ledde ut på slätten. De övriga stod kvar på skogsvägen och började foga in sig i leden. Ånyo hördes en signal och en klar kvinnoöst, redan van att befalla, skar genom sorlet:

-- Pojkar! Jag har beordrat uppställning!

Essén, Lagermark och pojkarna stannade, de senare rådvilla. Vad Essén sade, vågar jag inte i detalj rekonstruera, men det gick ut på, att han tänkte ta "sina" pojkar med sig och gå. Greta Adrian förklarade, att dessa pojkar hörde till gruppen. Då skedde utbrottet. Fram på landsvägen i riktning mot den ensamma kvinnogestalten framför de två långa leden av pojkar steg den korta och tjocka klassföreståndaren, mustaschen på ända. Han var så upprörd att han stammade.

B-b-etänk er ställning! ropade han. B-betänk er ställning! Min ställning är klassföreståndarens. Den är klar och tydlig. Jag har ansvar för dessa pojkar. Er ställning däremot – Han fnös.

Greta Adrian rätade på sig. Hennes ljusa röst klingade åter hög och bestämd genom skogen.

- Jag har av rektor fått i uppdrag att vara gruppleddare för denna kottplockning, sade hon. Min plikt är att slutföra detta uppdrag. Det är min uppgift att samla pojkarna och konstatera, att alla är tillstädes för att sedan leda marschen till stationen.

Essén tittade sig omkring, granskande de få återstående, nu ytterligt tveksamma pojkarna.

Nu går vi, dekreterade han, röd i ansiktet. Jag är er klassföreståndare. Den där kvinnan däremot –

- Uppställning!!

När det välkända kommandoordet ljud ännu en gång, hade pojkarnas tvekan försvunnit. De jämkade sig in i ledet. Essén var ensam. Han tog en ny överblick över situationen, ryckte på axlarna, tog Lagermark med sig och försvann i hålvägen. Greta Adrian hade segrat. Hon var ensam med pojkarna på vägen, och de stod ordentligt uppställda så som de lärt sig i gymnastiken, ordningsmännen två steg framför främsta ledet. Det var alldeles tyst.

Nu hände emellertid något märkvärdigt. Tvåhundra pojkar i givakt fick bevittna, att den smala gestalten framför fronten, befälhavaren, amazonen, adjunkten Esséns besegrare, fiskade upp en näsduk ur fickan, och torkade sig i ögonen. Hon höll den framför ansiktet! Hon grät! Tvåhundra elva-, tolv-, trettonåringar i givakt hörde sin beundrade Greta snyfta, och när hon snyftat, sade hon (till pojkarna ! !): — Så väl, att det här inte hände medan dom var kvar! Ja, så sa hon. Och där stod de tvåhundra pojkarna. Det sved i ögonen och de hade svårt för att andas. De kände tydligt, att de avskydde Essén, de hatade honom, de hade gärna, om det varit möjligt, skridit till handgriplig aktion och gjort pulver av den gamle adjunkten. Deras hjärtan slog för Greta Adrian allena. All den ridderlighet, varav ett pojkhjärta är mäktigt, svallade högt i denna skog i östra Närke, där inget minnesmärke erinrar om, vad som skedde en höstdag 1917. Säkert är i varje fall, att en befälhavare aldrig någonsin har haft enhängivnare trupp än vad Greta Adrian hade under marschen till stationen efter den märkliga kottplockningens slut.

En vecka senare var det tysk lektion i 3 c. Man läste ett stycke ur Tyska skrivövningar och brev. Det stod någonting om amazoner och adjunkten Essén, den gamle beske skämtaren, frågade oss, om vi visste vad en amazon var för någonting. Många händer viftade i luften, men han avvärjde svar från klassen.

— Jo, det ska jag säga er, sa han. Det är kvinnor som lagt sig till med mansfasoner, med vapen och rustning, det är ”kvinnor som övergivit naturen och förlorat sin kvinnlighet — Han skrattade till och uppfångade löständerna med handen. Men vi blinkade till varandra, nickade och log i mjugg. Nog visste vi vad han menade. Vi kände också förklaringen: vår klassföreståndare var kvinnohatare. Ett stort och märkvärdigt ord. Man tyckte, att man hade hört något om en som hette Strindberg. Men efteråt har jag tänkt: kvinnohatare, kvinnodyrkare, vem vet? Adjunkten Essén drömde kanske om kvinnor i bahytt och krinolin. Undra på, att han kunde känna sig bortkommen på kottplockningen 1917. Andra världskrigets lottarörelse slapp han uppleva. ●

Ett oskrivet blad i Örebro konsthistoria

Av Per Restadh

Inledningsvis två frågor att besvaras av Örebrokarolinare i Örebro, Stockholm eller annorstädes:



1) Var och när har ni sett de skulpturer som framgår av ovan återgivna teckningar? Gratulationer till den som vet svaret, för det krävs att ni har besökt Stockholm med tåg och stigit av vid Stockholms central före 1950.

2) Vad finns det för samband mellan utsmyckningen av Stockholms centralstationsbyggnad och Carolinska Scholan?

Svaret på fråga 1) är att skulpturerna fanns i nischer på centralen. Av FOU 1999-05-27 (Lennart Lindell) citeras: "Funkispuristisk fasadhyvling utförs, renaissancedetaljerna skövlades. Fasaden ändrades delvis och de rödfärgade statyerna togs bort år 1950.

Svaret på fråga 2) framgår av det följande. De kvinnostatyer som togs bort representerar allegoriskt från vänster till höger.

Åkerbruket

Handeln

Industrien

Strategien

Enligt samtida uppgifter är de alltså "romantiska sinnebilder för Sveriges huvudnäringar och försvar och stod med sina attribut likt skyddshelgon över ingången till det nya kommunikationsmedlets narthex (ung. väntsal)."

När statyerna togs ner fann man i en av dem en hälsning till eftervärlden. På två papperslappar, som låg inneslutna i en ölfaska stod det: "Dessa 4^{ta} statyer äro Jordbruket, Handelns Industrien och Strategien, äro modellerade av skulptören Carl August Söderman, dessa 4^{ta} äro 8 fot höga och blefvo uppsatta på stationshuset den 18 september 1872 under Hans Majts Karl den XV^{de} Regering. Konungen väntades samma dag till Stockholm från Aachen der Hans Majt uppehållit sig omkring 1½ månad för att återfå sin brutna hellsa. Skulptören C. A. Söderman är född i Örebro den 26 Augusti 1835, föräldrarna voro Gördelmakaren John Söderman, som med döden afgick i april månad 1855 samt modern Hedvig Amalia Söderman, född Boström, som ännu lefver. Dessa rader förvaras nu åt efterverlden inneslutna i en butelj. Stockholm den 19 September 1872.

I natt kom Telegram från Malmö att vår käre konung Carl XV lugnt afsmnade föregående afton kl. 9 o. 5 minuter. Djupt sörjd av hela sitt folk. Frid över hans stoft."

Dessa rader skrev Carl August Söderman, elev vid Carolinska Scholan 1847-50, den person som står för sambandet enligt fråga 2.

Genom sitt budskap till "efterverlden" har Carl August Söderman gett några fakta om sig själv. Till dessa kan ett antal kompletteringar vara av intresse. Avbrottet i skolgången 1850 skedde omotiverat. Möjligen kan faderns eventuella sjukdom och död 1855 ha spelat roll. Gissningsvis fortsatte Carl August med arbete i faderns firma men 3 år senare dyker han upp som bokhållare i Nora, varifrån han flyttade till Stockholm för att studera vid Konstakademien 1856-64. Han sysslade under studietiden framför allt med djur- och figurgrupper i gips, lera eller terrakotta och vistades från 1867 som stipendiat i utlandet troligen Paris och Italien. Söderman blev år 1871 agré (titel som Konstakademien tilldelade yngre lovande konstnärer). Inom parentes kan man säga att detta inte var någon dålig karriär för en före detta Örebrokarolinare. Vågar man hävda att de tre åren i Schola Carolina i någon mån medverkade till karriären? Som överlärare i figurmodellering knöts Söderman år 1875 till Tekniska skolan numera Konstfack, en post som torde tagit de mesta av hans tid fram till pensioneringen 1906. En mängd föremål ur hans rika produktion är



Skulptören Söderman med elever på Tekniska skolan i årskursen 1896-97.

spridda över hela Sverige. I Tekniska skolan fanns en gipsstatyett av John Ericson, på sin tid presenterad på världsutställningen i Chicago 1893. Som en liten hyllning till hemstad och skola kan man kanske beskriva Södermans skulpturporträtt av Otto Joel Gumaelius, rektor vid Karolinska läroverket 1829-62 och en av grundarna till Nerikes Allehanda. Porträttet finns på Nationalmuseum. Samtidens uppfattning om Södermans konstnärskap i övrigt kanske sammanfattas bäst i utdrag ur en runa i DN den 27 april 1907 dagen efter hans frånfalle:

”Bland den stora mängden af hans arbeten förtjänar särskilt nämnas de svenska folkdräktsfigurerna för världsutställningarna 1867 och 1873, hvilka på sin tid väckte så mycken uppmärksamhet och inbragte sin upphovsman de varmaste loford. Vidare har han givit uppslaget till de förträffliga folkbilderna som finnas inom Nordiska Museets olika afdelningar samt utfört porträttbyster af bl. a. Carl XIV Johan, Carl XV och Oscar II, utkast till statyer af Carl X och Carl XII samt monument öfver E.G. Geijer m. fl. Han har äfven utarbetat prydnader till Nya Teaterns hus i Stockholm samt för öfrigt framträtt med flera tilltalande figurer såsom Bilboquetspelaren, Den öfverraskade Amor, Leda med Svanen o.a.”

Carl August Söderman gick alltså bort den 26 april 1907 och blev begravd i familjegraven på Norra begravningsplatsen.

Ganska tidsödande försök att lokalisera konstverk av Södermans hand har inte gett särskilt påtagliga resultat. Delvis kan detta bero på att han använde känsligt grundmaterial som vax, gips, lera, terrakotta och konststen. I födelsestaden Örebro finns veterligen inga spår efter hans konstnärliga verksamhet vare sig musealt eller i privat ägo, brister som tyvärr är svåra att reparera i efterskott. Däremot finns några negativa exempel på hur Södermans kvarlåtenskap har hanterats:

Statyerna nämnda inledningsvis blev efter nedtagningen lagda i förvar vid dåvarande Järnvägmuseet i Tomtebodavägen, varifrån de troligen vid museets flytt till Gävle förvandlades till fyllnadsmassor. Den på Konstfack uppställda gipsstatyetten av John Ericson har försvunnit.

Nordiska museets grundare Artur Hazelius beställde av Carl August Söderman ett antal dockhuvuden i vax, porträtt av riktiga människor till dockor tillverkade av metall klädda av halm och tyg. Dessa kläddes i kläder ur museets samlingar jämte några dräkter tillkomna senare, vilka alla till större delen finns bevarade i museet. Dockorna ingick i "bilder" som Hazelius kallade dem i stuginteriörer från bl a Skåne och Södermanland och arrangerades så att de "agerade" vid exempelvis trolovning. Motiven hämtades från olika landskap. Det var för dessa "folklivsbilder" som Hazelius och hans museum väckte störst uppmärksamhet under museets första år. Bilderna skulle ta för stort utrymme i denna årsskrift men finns sökbara på t ex Google genom att kopiera och klistra in följande länk:

http://digitaltmuseum.se/search?type_filter=Photograph&owner_filter=S-NM&query=c%20a%20s%C3%B6derman

Beklagligtvis har huvudena i vax försvunnit ur museets samlingar.

Södermans utsmyckning av Svenska teaterns hus på Blasieholmen försvann när detta totalförstördes av brand 1925. Förhoppningsvis har ett antal verk inköpta och utlottade av Sveriges Allmänna Konstförening bl a Jägaren, Antilop och Panter, Fiskaren, Badande Flickor och Herdegosse i strid med örn bevarats i privat ägo.

Den slutliga tragiken i historien om Carl August Södermans kvarlåtenskap blev när gravrätten på Norra begravningsplatsen upphörde och gravstenen bortforslades till en plats där "förbrukade" gravstenar krossas och liksom tidigare nämnda skulpturer förvandlades till fyllnadsmassor. ●